

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження
Палачової Катерини Володимирівни
«ВИМІРИ КОМПОЗИТОРСЬКОЇ ТВОРЧОСТІ
В УКРАЇНСЬКІЙ МУЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ ХХІ СТОЛІТТЯ»,
подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво,
галузь знань 02 – Культура і мистецтво

Подана на рецензування дисертація написана композитором-практиком, що перебуває в середині тих процесів і явищ, які досліджує. Це підвищує цінність і, так би мовити, “справжність”, “істинність” тих положень, які дисертантка виносить на обговорення, оскільки вона бере участь у культуротворчих процесах в Україні та за її межами саме як композитор і осягає запропоновані “виміри” композиторської творчості власним досвідом. Необхідність осмислення функціональної множинності виявів композиторської творчості у зв’язку зі змінами ціннісних настанов і форм комунікації в музичній культурі сучасності становить актуальність обраної теми дослідження. Вона підкріплюється зосередженістю авторки на діяльності саме українських композиторів — представників регіональних осередків Сходу та Півдня України й найновіших зразках композиторської творчості митців Харкова та Запоріжжя. Тим самим у роботі актуалізується й набуває концептуального значення регіональний підхід в осмисленні художніх явищ сучасності. Такий інтерес до міст Півдня та Сходу не є випадковим, адже К. В. Палачова навчалася в Запорізькому фаховому музичному коледжі імені П. І. Майбороди, а вищу професійну композиторську освіту здобула в ХНУМ імені І. П. Котляревського в класі народного артиста України, професора В. М. Птушкіна. Професійна діяльність дисертантки пов’язана із Харківським державним академічним театром ляльок імені В. А. Афанасьєва, кафедрою композиції та інструментування ХНУМ імені І. П. Котляревського, ДМШ № 12 м. Харкова.

Вона співпрацює також із Київським академічним ляльковим театром, Київським академічним театром “Золоті ворота”, Національним академічним українським драматичним театром імені Марії Заньковецької, Sarajevski Ratni Teatar SARTR, Ulysses Theatre, in Turmtheater Regensburg тощо.

Власний композиторський досвід авторки, що постає в складній системі доволі обширного професійного мистецького середовища, виконав функцію визначального чинника в конституюванні змісту та структури дисертаційного дослідження. Перший розділ «Композиторська творчість у часопросторі музичної культури: методологія дослідження» присвячено обґрунтуванню ролі композитора як суб’єкта творчості в системі музичної культури (підрозділ 2) на основі систематизації положень численних наукових праць (підрозділ 1). У результаті дисертантка виокремлює ті види музичної діяльності композитора, які є актуальними, на її думку, в мистецькій практиці XXI століття. Це, передусім, композиторська творчість, яка трактується центральним видом, поза яким розмови про композиторську творчість позбавлені сенсу, а також музикознавство, виконавство, педагогіка, культуртрегерство, фольклористика, аранжування, саунд-дизайн.

Виходячи з функцій і форм комунікації, авторка моделює виміри композиторської творчості: автокомунікативний і міжперсональний (міжособистісний), ґрунтовно пояснюючи специфіку кожного й розгалуження другого. А саме: композиторська творчість у професійних об’єднаннях (горизонтальні комунікативні зв’язки); композиторська творчість у закладі вищої освіти мистецького спрямування (горизонтальні та вертикальні комунікативні зв’язки); композиторська творчість у театрі, підпорядковану режисерському задуму (вертикальні комунікативні зв’язки); композиторську творчість в експериментальних проєктах (множинні комунікативні зв’язки) (с. 52-53). Науковим доробком К. В. Палачової слід уважати дефініцію виміру композиторської творчості як категорії “пізнання усталених (і потенційних) видів діяльності митця як системи” (с. 5). Доповнює зміст першого розділу

підрозділ 1.3. “Історіографія дослідження композиторської творчості в театрі”, що утворює теоретичне та методологічне підґрунтя Розділу 3 “Композиторська творчість у мультидисциплінарних проєктах: харківський текст”, перший підрозділ котрого присвячений виміру “композиторська творчість у театрі”.

У Розділі 2 “Композиторська творчість у системі професійного об’єднання” авторка цілком логічно концентрується на творчості композиторів Запорізького осередку НСКУ та діяльності кафедри композиції та інструментування ХНУМ імені І. П. Котляревського. Дисертантка окреслює історичний і культурний контекст функціонування названих професійних об’єднань і, рухаючись від панорамної перспективи, зосереджується на художніх артефактах, апробуючи виокремлену в попередньому Розділі систему вимірів композиторської творчості. Використовуючи запропонований методологічний інструментарій аналізу, К. В. Палачова досліджує творчий досвід представників Запорізького регіонального обласного осередку Національної спілки композиторів України, роблячи висновок про функціонування двох генерацій композиторів: старшої (Н. Боева та М. Попов) і молодшої (Д. Савенко й Г. Хазова). Авторка також визначає ті принципи творчості запорізьких композиторів, котрі є визначальними, а саме: спадкоємні зв’язки із київською, харківською, донецькою композиторськими школами; жанрово-стильове розмаїття, домінування академічного типу музичного мислення у творчості старшої композиторської генерації та тяжіння до новачності – у молодшої; тяжіння до лірико-драматичних концепцій відображення світу в поєднанні з демократизацією авторського висловлювання (с. 167-168). Це дозволяє осмислити й презентувати творчість композиторів Запоріжжя у складних системних зв’язках у часопросторі сучасної української музичної культури. Науковим доробком авторки є введення до обігу низки творів композиторів Запоріжжя (Концерту-фантазії для фортепіано з симфонічним оркестром Д.

Савенка, «Меси пам'яті» М. Попова, камерної кантати «Lobet Gott» Г. Хазової), а також висвітлення діяльності кафедри композиції та інструментування ХНУМ імені І. П. Котляревського на сучасному етапі в єдності традицій і новацій, що цілком відповідає тим духовним і художньо-естетичним настановам, що закладалися корифеями від часів заснування цього професійного й освітнього осередку. Підкреслимо, що обраний ракурс висвітлення діяльності кафедри раніше не перебував у фокусі уваги музикознавців.

У Розділі 3 К. В. Палачова зосереджується на двох вимірах композиторської творчості: у театрі, де вона, на думку дисертантки, підпорядкована режисерському задуму (вертикальні комунікативні зв'язки) та в експериментальних проєктах (множинні комунікативні зв'язки). Перший вимір досліджено на прикладі огляду вистав ХДАТЛ імені В. А. Афанасьєва (від його заснування в 30-х роках ХХ ст. й до сьогодні). З'ясовано, що в музичному оформленні вистав брали участь, передусім, харківські композитори, що засвідчує плідну співпрацю харківської театральної та композиторської шкіл, підкріплену віковою єдністю театрального та музичного компонентів в ХНУМ імені І. П. Котляревського.

Аналізуючи музичну складову вистав О. Дмитрієвої в ХДАТЛ імені В. А. Афанасьєва, К. В. Палачова виокремлює принципово різні комунікативні функції композитора в постановочному процесі: одноосібний автор музики, автор музичної концепції та драматургії, один із рівноправних учасників експериментальної композиторської колаборації, автор одного з пластів загальної сценофонії вистави в співпраці з хормейстером. Спроба осмислити й систематизувати новітню театральну музику є вельми плідною та перспективною, адже авторка пропонує власний інструментарій дослідження відповідно до настанов когнітивного музикознавства.

Нарешті, підрозділ 2 присвячено панорамному огляду експериментальних композиторських практик, які засвідчують множинність

комунікативних зв'язків, різноспрямованість експериментальних пошуків і різнопризначеність кінцевого продукту творчості.

Складність і багатоаспектність проблематики, що розглядається в дисертації, провокує до утворення дискусійного поля, у якому доцільно з'ясувати такі питання.

На жаль, у дисертації не відбилася множинність розуміння творчості загалом і композиторської творчості зокрема, породжена самою композиторською практикою XX-XXI століть. За межами уваги авторки залишилися відомі положення про зміну ролі персонального авторства і “смерть композитора”, зумовлені багатьма інтра- й екстрамузичними чинниками (технічними, комунікаційними, художньо-естетичними, світоглядними тощо). Не йдеться в дисертації і про інший освітній базис для саунд-дизайнерів і, загалом, про нові виміри композиторської (або вже некомпозиторської) освіти. У роботі, на думку рецензента, подано дещо спрощене й одновекторне розуміння тих багатошарових і надскладних процесів, що відбуваються в музичній культурі сучасності, у тому числі на теренах України й у царині композиторської творчості. Пояснити таку одновекторність можна обраною авторкою ракурсом — із перспективи власного досвіду, однак, немає сумнівів, що дисертантка, як досвідчений композитор-практик, осмислювала ці питання. Отже, прошу поділитися власними міркуваннями щодо окресленого кола проблем.

У продовження діалогу хочу запитати про систему видів музичної діяльності композитора. Наскільки, на думку авторки, вона є стабільною, а наскільки — мобільною? І що принципово відрізняє її від видів музичної діяльності композиторів Нового часу?

На с. 46 дисертаційного дослідження сказано, що “композиторська творчість як вирішальний вид діяльності митця реалізується в системі соціокультурних інституцій (в одній або декількох одночасно)”. Що авторка розуміє під “соціокультурними інституціями”?

На с. 154 відзначено, що “у нових виставах О. Дмитрієвої у Харківського театру ляльок виявлено два види співавторства у музичному рішенні вистави:

- 1) диференційований підхід полягає у розподілі музичних номерів між авторами музики (вистава «Mamasha Kurazh»);
- 2) синкретичний підхід передбачає колективну роботу композиторів (вистава «Я норм»). Однак, очевидно, що це не єдино можливий варіант взаємин між режисером та композитором».

Які ще варіанти взаємин між режисером і композитором Ви вбачаєте? І яких професійних якостей вимагають від сучасного композитора такі види співавторства?

Резюмуючи, відзначимо значну практичну й теоретичну цінність дисертаційного дослідження К. В. Палачової. Результати його можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях, зокрема театральної музики й сучасних композиторських практик, стати в нагоді композиторам, музикознавцям і виконавцям, які цікавляться питаннями щодо онтології композиторської творчості.

Наукова новизна отриманих у дисертації результатів полягає в тому, що в українському музикознавстві вперше: розроблено систему вимірів композиторської творчості в українській музичній культурі ХХІ століття; запропоновано дефініцію «вимір композиторської творчості» як інструмента методології когнітивного музикознавства; уведено до наукового обігу низку творів композиторів Запоріжжя, схарактеризовано діяльність композитора як творчого наставника в закладі вищої освіти, зокрема на кафедрі композиції та інструментування ХНУМ імені І. П. Котляревського у світлі сучасних вимог до фахової профілізації «Композиція»; виявлено специфіку функціонування музики в Харківському державному академічному театрі ляльок імені В. А. Афанасьєва (новітні вистави режисерки Оксани Дмитрієвої) як утілення виміру композиторської творчості в театрі; висвітлено композиторську

творчість в експериментальних проєктах 2020-х років за участі харківських композиторів в історико-культурному контексті сьогодення, у тому числі воєнного часу. Отримали подальший розвиток: наукові позиції щодо діяльності композиторів Запорізького осередку НСКУ, а саме: типологія творчості Н. Босвої, М. Попова, Д. Савенка, Г. Хазової.

Структура дисертаційного дослідження є чіткою й логічною, зумовленою власним творчим досвідом дисертантки. Сформульовані у вступі завдання отримують вирішення власне в тексті роботи й у ґрунтовних висновках, де повно й завершено розкрито основні здобутки дисертації.

Основні положення дисертації викладено в чотирьох одноосібних статтях; із яких 3 – у спеціалізованих виданнях, рекомендованих і затверджених МОН України, та 1 стаття у фаховому періодичному зарубіжному виданні American Research Journal of Humanities & Social Science (ARJHSS, USA). Апробацій на науково-практичних конференціях міжнародного та всеукраїнського рівня достатня кількість — усього 15.

Дисертація містить інформативні додатки, які підвищують пізнавальну цінність роботи: хронологічні та жанрові покажчики творів запорізьких композиторів за персоналіями, перелік вистав Харківського державного академічного театру ляльок імені В. А. Афанасьєва з 1939 до 2023 року та нотні приклади з музики до вистав К. В. Палачової.

Посилання на наукові джерела в дисертації коректні, оформлені відповідно до вимог, список використаних джерел налічує 189 позицій. Порухень академічної доброчесності в дисертаційному дослідженні не виявлено.

Отже, дисертаційне дослідження Палачової Катерини Володимирівни “Виміри композиторської творчості в українській музичній культурі XXI століття”, подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво, є концептуальним, самостійним, завершеним, науково

обґрунтованим дослідженням, що відповідає чинним вимогам пп. 6, 7, 8, 11 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Уважаємо, що Палачова Катерина Володимирівна заслуговує присвоєння ступеня доктора філософії в галузі знань 02 Культура і мистецтво, за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Завідувач кафедри композиції та інструментування
Харківського національного університету мистецтв
імені І. П. Котляревського,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Ганна САВЧЕНКО